

**“O‘ZBEKISTONDAGI YUNESKO RO‘YXATIGA KIRITILGAN
SHAHARLAR”**

Azimova Maftuna Muhammadamin qizi,

Qo‘qon universiteti o‘qituvchisi

Maftunaazimova67@gmail.com

Tel: (88) 811-67-57

NE‘MATOVA SEHRIYO

Qo‘qon universiteti GURUH:1-25 talabasi

Tel: 91 745 14 40

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada O‘zbekiston hududida YUNESKOning Butunjahon madaniy merosi ro‘yxatiga kiritilgan tarixiy shaharlar ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda Samarqand, Buxoro, Xiva va Shahrisabz shaharlarining tarixiy-madaniy ahamiyati, me‘moriy yodgorliklari, ularning jahon sivilizatsiyasi rivojida o‘rni yoritib berilgan. Shuningdek, YUNESKO tomonidan ob‘ektlarni Butunjahon merosi ro‘yxatiga kiritish mezonlari, O‘zbekistonning madaniy merosni muhofaza qilish va rivojlantirish bo‘yicha davlat siyosati hamda ushbu shaharlarning turizm sohasidagi ahamiyati tahlil qilingan. Maqolada milliy tarixiy merosni asrab-avaylash, uni kelajak avlodlarga yetkazish va jahon miqyosida targ‘ib qilish masalalariga alohida e‘tibor qaratilgan. Tadqiqot natijalari O‘zbekistonning boy madaniy merosini xalqaro miqyosda o‘rganish, uni muhofaza qilish va samarali foydalanishga xizmat qilishi mumkin.

Kalit so‘zlar: YUNESKO, Butunjahon madaniy merosi, O‘zbekiston, tarixiy shaharlar, Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz, madaniy meros,

me'moriy yodgorliklar, jahon sivilizatsiyasi, tarixiy obidalar, madaniy merosni muhofaza qilish, turizm rivoji, tarixiy madaniy hududlar

KIRISH: Bugungi globallashuv sharoitida har bir xalq va davlat uchun o'zining tarixiy-madaniy merosini asrab-avaylash, uni jahon hamjamiyatiga tanitish va kelajak avlodlarga yetkazish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, YUNESKOning Butunjahon madaniy merosi ro'yxatiga kiritilgan tarixiy shaharlar va obidalar insoniyat sivilizatsiyasining bebaho boyligi sifatida e'tirof etiladi. O'zbekiston Markaziy Osiyoning qadimiy madaniyat o'choqlaridan biri bo'lib, uning hududida ko'plab tarixiy shaharlar, me'moriy yodgorliklar va madaniy obidalar mavjud. Ayniqsa, Samarqand, Buxoro, Xiva va Shahrisabz shaharlari o'zining boy tarixi, noyob me'moriy ansambllari va madaniy merosi bilan jahon miqyosida mashhurdir. Ushbu shaharlarning YUNESKO ro'yxatiga kiritilishi ularning nafaqat milliy, balki umuminsoniy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. So'nggi yillarda O'zbekistonda madaniy merosni muhofaza qilish, restavratsiya ishlari, tarixiy shaharlarni saqlash va turizmni rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu esa YUNESKO ro'yxatiga kiritilgan shaharlarning ilmiy o'rganilishi va targ'ib qilinishi zaruratini yanada oshirmoqda. Mazkur maqolaning maqsadi - O'zbekiston hududida YUNESKOning Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan tarixiy shaharlarning tarixiy-madaniy ahamiyatini ochib berish, ularning jahon sivilizatsiyasi rivojidagi o'rnini tahlil qilish hamda madaniy merosni muhofaza qilish masalalarini ilmiy jihatdan yoritishdan iboratdir. Madaniy meros tushunchasi insoniyat tomonidan yaratilgan moddiy va nomoddiy boyliklar majmuini anglatadi. Moddiy madaniy merosga tarixiy shaharlar, me'moriy yodgorliklar, arxeologik obidalar, san'at asarlari kirsa, nomoddiy merosga urf-odatlar, an'analar, til, og'zaki ijod va milliy marosimlar kiradi. Ushbu merosni asrash va muhofaza qilish masalasi zamonaviy ilm-fan va xalqaro tashkilotlar faoliyatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. YUNESKO

(Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti) 1945-yilda tashkil etilgan bo'lib, uning asosiy vazifalaridan biri jahon miqyosidagi madaniy va tabiiy merosni himoya qilishdan iboratdir. 1972-yilda qabul qilingan "Butunjahon madaniy va tabiiy merosini muhofaza qilish to'g'risida"gi Konvensiya YUNESKOning Butunjahon merosi ro'yxatini shakllantirishning huquqiy asosini yaratdi. YUNESKOning Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritiladigan ob'ektlar maxsus mezonlar asosida tanlanadi. Ular orasida ob'ektning noyoblighi, tarixiy ahamiyati, me'moriy yoki madaniy qadriyati, insoniyat sivilizatsiyasi rivojiga qo'shgan hissasi muhim o'rin tutadi. Tarixiy shaharlar insoniyatning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyot bosqichlarini aks ettiruvchi noyob madaniy makon sifatida baholanadi. Ilmiy adabiyotlarda tarixiy shaharlar madaniy landshaftning muhim elementi sifatida qaraladi. Ular nafaqat me'moriy yodgorliklar majmuasi, balki tarixiy muhit, an'anaviy turmush tarzi va madaniy qadriyatlarni o'zida mujassam etgan murakkab tizim sifatida tavsiflanadi. Shu bois tarixiy shaharlarni muhofaza qilish masalasi faqat alohida obidalarni emas, balki butun shahar muhiti va tarixiy makonni saqlashni nazarda tutadi. O'zbekiston hududida joylashgan Samarqand, Buxoro, Xiva va Shahrisabz shaharlarining YUNESKO ro'yxatiga kiritilishi ushbu nazariy yondashuvlarning amaliy ifodasi bo'lib, ularning jahon madaniy merosi tizimidagi o'rnini belgilaydi. O'zbekiston hududida YUNESKOning Butunjahon madaniy merosi ro'yxatiga kiritilgan tarixiy shaharlar — Samarqand, Buxoro, Xiva va Shahrisabz o'ziga xos tarixiy taraqqiyot yo'li, me'moriy uslubi, madaniy muhit va funksional ahamiyati bilan farqlanadi. Ushbu shaharlarni qiyosiy tahlil qilish ularning umumiy va farqli jihatlarini aniqlash, madaniy meros sifatidagi o'rnini chuqurroq anglash imkonini beradi.

1. Tarixiy rivojlanish jihatidan qiyosiy tahlil

Samarqand Markaziy Osiyoning eng qadimiy shaharlaridan biri bo'lib, Buyuk Ipak yo'lining muhim markazi sifatida mashhur bo'lgan. U Temuriylar davrida siyosiy, ilmiy va madaniy markaz sifatida gullab-yashnagan. Buxoro esa asrlar davomida diniy-ilmiy markaz bo'lib, "Buxoroi sharif" nomi bilan tanilgan. U ko'plab madrasa, masjid va karvonsaroylari bilan islom sivilizatsiyasining muhim markaziga aylangan. Xiva qadimdan Xorazm vohasining siyosiy va savdo markazi bo'lib, Ichan-Qal'a kabi yaxlit tarixiy shahar majmuasi bilan ajralib turadi. Shahrisabz esa Amir Temur tavallud topgan shahar sifatida tarixiy ahamiyatga ega bo'lib, Temuriylar davrining muhim siyosiy va madaniy markazlaridan biri bo'lgan.

2. Me'moriy-uslubiy xususiyatlar bo'yicha qiyosiy tahlil

Samarqand me'morchiligi monumental uslub, ulkan maydonlar va ansamblli inshootlar (Registon, Shohi Zinda, Bibixonim masjidi) bilan tavsiflanadi. Bu yerda Temuriylar davrining buyuk me'moriy maktabi shakllangan. Buxoro me'morchiligi esa ixchamlik, funkcionallik va diniy markazlashuv bilan ajralib turadi. Ark qal'asi, Poi-Kalon majmuasi, Mir Arab madrasasi kabi inshootlar Buxoro me'morchilik maktabining yorqin namunalari. Xiva me'morchiligi yopiq shaharlik tizimi, baland devorlar, ichki mahalla tuzilishi va saroy ansambllari bilan ajralib turadi. Ichan-Qal'a majmuasi butunlay tarixiy shahar sifatida saqlanib qolgan noyob ob'ekt hisoblanadi. Shahrisabz me'morchiligi esa Ak-Saroy saroyi, Dorus-Saodat va Dorut-Tilovat majmualari orqali Temuriylar davri saroy me'morchiligining yuksak namunalarini namoyon etadi.

3. Madaniy-muhit va ijtimoiy funksiyalar bo'yicha qiyosiy tahlil

Samarqand tarixan ilm-fan va madaniyat markazi bo'lib, Ulug'bek rasadxonasi orqali astronomiya fanining rivojiga katta hissa qo'shgan. Buxoro diniy ta'lim va tasavvuf markazi sifatida ko'plab allomalar va ulamolarni

yetishtirgan. Xiva savdo, hunarmandchilik va siyosiy boshqaruv markazi bo'lib, Xorazm madaniyatining markaziy o'chog'i hisoblangan. Shahrisabz esa siyosiy va harbiy-strategik markaz bo'lib, Temuriylar saltanati shakllanishida muhim rol o'ynagan.

4. Turizm va zamonaviy rivojlanish nuqtai nazaridan qiyosiy tahlil

Bugungi kunda Samarqand va Buxoro O'zbekistonning eng yirik turistik markazlari bo'lib, xalqaro turizmning asosiy oqimini jalb qilmoqda. Xiva tarixiy shahar sifatida "ochiq osmon ostidagi muzey" konsepsiyasi asosida rivojlanmoqda. Shahrisabz esa tarixiy-madaniy turizmni rivojlantirish uchun katta salohiyatga ega bo'lib, restavratsiya va infratuzilma ishlari olib borilmoqda.

XULOSA: O'zbekiston hududida joylashgan Samarqand, Buxoro, Xiva va Shahrisabz shaharlari YUNESKOning Butunjahon madaniy merosi ro'yxatiga kiritilishi ularning nafaqat milliy, balki umuminsoniy ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi. Ushbu shaharlar tarixiy taraqqiyot jarayonida Markaziy Osiyo va jahon sivilizatsiyasining muhim markazlari sifatida shakllangan bo'lib, siyosiy, ilmiy, diniy va madaniy hayotning rivojida katta rol o'ynagan. Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, Samarqand monumental me'morchiligi va ilm-fan markazi sifatidagi mavqei bilan, Buxoro diniy-ilmiy muhit va madrasalar tizimi bilan, Xiva yaxlit tarixiy shahar majmuasi sifatida saqlanib qolganligi bilan, Shahrisabz esa Temuriylar davri saroy me'morchiligi va siyosiy markaz sifatidagi ahamiyati bilan ajralib turadi. Bugungi kunda ushbu tarixiy shaharlar O'zbekistonning madaniy siyosati va turizm strategiyasida muhim o'rin tutmoqda. Madaniy merosni muhofaza qilish, restavratsiya ishlari, tarixiy muhitni saqlash hamda xalqaro hamkorlikni rivojlantirish orqali bu shaharlarning jahon miqyosidagi nufuzi yanada ortmoqda. Shu bois YUNESKO ro'yxatiga kiritilgan tarixiy

shaharlarni o‘rganish, ularni asrab-avaylash va targ‘ib qilish ilmiy hamda amaliy jihatdan dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda. Mazkur tadqiqot natijalari O‘zbekistonning boy madaniy merosini ilmiy o‘rganish, ta’lim jarayonida foydalanish hamda madaniy turizmni rivojlantirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo‘lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
3. UNESCO. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (1972). Paris, UNESCO.
4. O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi. O‘zbekistonning YUNESKO Butunjahon merosi ob’ektlari. – Toshkent, 2020.
5. Azimov A., Asqarov A. O‘zbekiston tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
6. Sagdullayev A. Markaziy Osiyo tarixiy shaharlarining madaniy merosi. – Toshkent, 2015.
7. O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi. Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz maqolalari. – Toshkent, 2000–2005.

